

ОЦІНКА СТАНУ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА СТВОРЕННЯ СПРИЯТЛИВИХ УМОВ ЇЇ РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ

Ковальчук Т.Г.

Київський національний університет культури і мистецтв

За останній період внаслідок окупації Криму, військових операцій на сході України та неефективних економічних реформ відбулися негативні зрушення в економіці країни. Така ситуація ускладнила міжнародні зв'язки між багатьма країнами-партнерами, які склалися протягом десятиліть та спонукала українські підприємства до пошуку нових ринків збуту. Для цього була вироблена експортна стратегія країни, спрямована на посилення позицій українського виробника на світових ринках, що дозволить об'єднати зусилля, мобілізувати ресурси та ефективно працювати над новими, кращими можливостями для українських експортерів, більш ефективною зовнішньоекономічною діяльністю та підвищенням престижу України у світі. У статті розкрито сутнісні характеристики зовнішньоекономічної діяльності, виділено її особливості в умовах нинішньої економічної та політичної кризи, проаналізовано динаміку та структуру зовнішньоекономічної діяльності в українській економіці як в цілому, так і за регіональним, галузевим та географічним розподілом. Визначено, що в країні суттєво змінилася орієнтація експортно-імпоротної діяльності, обґрунтовано чинники, що мають визначальний вплив на формування пріоритетів зовнішньоекономічної діяльності з точки зору забезпечення стратегічних інтересів держави, окреслено подальші кроки та перспективи поліпшення зовнішньоекономічної діяльності.

Ключові слова: зовнішньоекономічна діяльність, інтеграційні процеси, міжнародні зв'язки, підприємства, експорт, імпорт, країни-партнери.

Постановка проблеми. Важливу роль у розвитку економіки країни відіграє зовнішньоекономічна діяльність (ЗЕД), що є одним з ключових макроекономічних показників для української економіки та вирішальним чинником у міжнародних зв'язках. Активізація міжнародних зв'язків сприяє впровадженню новітніх технологій, використанню передового зарубіжного досвіду, розвитку бізнесу, поліпшенню платіжного балансу, комплексному використанню ресурсів, розвитку експортного потенціалу тощо. Однак події в Україні 2014–2017 роки, що стосуються Російської військової агресії в АР Крим та на сході України і підписання Угоди про асоціацію між Європейським Союзом та Україною, суттєво змінили орієнтацію експортно-імпоротної діяльності країни. Тому питання оцінки стану зовнішньоекономічної діяльності та створення сприятливих умов її розвитку в Україні залишається одним з найактуальніших.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Даній темі приділяли увагу чимало науковців, які досліджували проблеми розвитку зовнішньоекономічної діяльності підприємств України, а саме: О. Амоша, Ф. Бутинець, В. Бойко, П. Гайдуцький, А. Гальчинський, В. Геєць, С. Дем'яненко, А. Кандиба, С. Маталка, Л. Михайлишин, А. Мокій, П. Саблук, С. Соколенко, А. Яковлев, та ін. Проте, незважаючи на значну кількість досліджень, на даному етапі розвитку економіки виникло багато нових чинників впливу на ЗЕД, що вимагає нового комплексного підходу до визначення проблем та обґрунтування перспективних напрямів їх розв'язання.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. З урахуванням економічних та політичних процесів, які відбуваються в Україні, потрібно постійно оцінювати зовнішньоекономічну діяльність, адже відбувається зміна орієнтації експортно-імпоротної політики. Для вирішення проблем підвищення ефективності проведення зовнішньоекономічної діяльнос-

ті України необхідна розробка нових напрямів зовнішньоекономічної стратегії, зокрема, варто приділити увагу подальшому підвищенню привабливості партнерів з урахуванням ситуації в країні та шляхам активізації ЗЕД.

Метою статті є оцінка стану та проблем зовнішньоекономічної діяльності в Україні як основного чинника її активізації та окреслення основних ефективних напрямів міжнародних зв'язків між країнами-партнерами.

Виклад основного матеріалу. Економіка України перебуває в складній економічній ситуації, яка зберегла тенденції до погіршення у 2016 році внаслідок продовження агресивної політики Російської Федерації, окупації Криму, військових операцій на сході України та неефективних економічних реформ. Такий стан в Україні значно ускладнив міжнародні зв'язки між багатьма країнами-партнерами, які склалися протягом десятиліть. Односторонні обмеження з боку Росії на імпорт українських товарів, як і взаємні обмеження у сфері українсько-російського військово-технічного співробітництва, спонукали українські підприємства до пошуку нових ринків збуту, альтернативних російському. Причому зазначені радикальні зрушення в українсько-російській торгівлі відбувалися на тлі економічних і соціально-політичних процесів глобального характеру.

На міжнародних ринках з 2014 року спостерігалось зниження цін не лише на нафту і газ, а й на інші енергетичні та сировинні товари. Зокрема, ідеться про несприятливу кон'юнктуру світових цін на товари, що становлять основу українського експорту: руду (–50%), метали (–40%), соняшникову олію (–37,8%), зернові (9%). Причому, зазначені процеси відображають глобальний тренд, принаймні середньотермінового характеру. Паралельно з цим на світовому фінансовому ринку відбувалася поступова зміна обмінних курсів двох провідних міжнародних валют – долара США та євро [1].

На цьому фоні у 2016 році експорт товарів в Україні становив 36362,8 млн. дол. США, імпорту – 39248,6 млн. дол. Порівняно із 2015 роком експорт скоротився на 4,6% (на 1764,3 млн. дол.), імпорту збільшився на 4,6% (на 1732,2 млн. дол.). За 2016 рік маємо негативне сальдо, яке становило 2885,8 млн. дол. (у 2015р. позитивне – 610,7 млн. дол.). Коефіцієнт покриття експортом імпорту склав 0,93 (у 2015 році – 1,02) [2].

Негативні тенденції зумовлені нестабільною політико-економічною ситуацією в окремих районах Луганської і Донецької областей внаслідок продовження військової агресії з боку Росії; обмеженістю доступу до кредитних ресурсів, системні проблеми розвитку зовнішньоекономічної діяльності (відшкодування ПДВ, валютне, митне та податкове регулювання), які доповнилися запровадженням Російською Федерацією ембарго щодо українських продовольчих товарів та обмежень щодо транзиту через її територію.

Водночас, відбулося збільшення експортних поставок продукції АПК та харчової промисловості на 721,2 млн дол (на 5%) та легкої промисловості на 63,4 млн дол (7%), зокрема, текстильного одягу на 24,2 млн дол (на 7,3%). На жаль, зменшення обсягів експорту товарів постерігалось у металургійному комплексі (на 1,2 млрд дол, або на 12,0%), хімічній промисловості (на 577,1 млн дол, або на 22,7%); машинобудуванні (на 439,3 млн дол. або на 9,2%).

У структурі експорту товарів за 2016 рік найбільшу частку складала продукція АПК та харчової промисловості (42%), продукція металургії (22,9%) та машинобудування (11,9%) [2].

В експорті товарів основним торговельним партнером України залишився Європейський Союз, питома вага якого складала 37,1% (його частка збільшилась на 2,8 відсоткових пунктів відносно показника 2015 року). Українських експорт товарів до країн ЄС за підсумками 2016 року відносно 2015 зріс на 3,7% (на 482,5 млн дол.) і склав 13,5 млрд дол. Головними статтями експорту стали: продукція АПК та харчової промисловості (30,5%), металургійного комплексу (22,9%), машинобудування (15,8%), мінеральних продуктів (10,8%), деревини та паперової маси (6,5%), продукції легкої промисловості (6,0%).

В експорті товарів до країн ЄС спостерігалось зростання обсягів у переважній більшості галузей, за виключенням продукції мінеральних продуктів та хімічної промисловості. У 2016 році найбільше до ЄС зросло постачання різних промислових товарів (на 149,7 млн дол), машинобудування (на 125,0 млн дол), деревини та паперу (на 103,8 млн дол), продукції легкої промисловості (на 76,4 млн дол) та продукції АПК та харчової промисловості (на 73,8 млн дол). Частка Росії в українському експорті товарів складала 9,9%, що у порівнянні з 2015 роком – менше на 2,8 процентні пункти (у 2015 році показник був 12,7%) [2].

До зазначених вище факторів, що впливали на динаміку української зовнішньоекономічної діяльності, слід додати загальне погіршення фінансово-економічного стану вітчизняних підприємств і скорочення реальних доходів населення у 2014–2016 роках. Причому, якщо погіршення

фінансово-економічного стану українських підприємств більше впливало на їх експортні можливості, оскільки просування власних товарів і послуг на зовнішні ринки потребує відповідних витрат коштів, то скорочення реальних доходів населення негативно позначилося на його купівельній спроможності та призвело до зменшення обсягу імпорту багатьох видів товарів і послуг в Україну [1].

Вагоме місце у вітчизняній зовнішньоекономічній діяльності посідають експортно-імпортні операції у сфері послуг. У 2016 році експорт послуг становив 9631,4 млн. дол. США, імпорту – 5304,7 млн. дол. Порівняно із 2015 роком експорт скоротився на 1,1% (на 105,2 млн. дол.), імпорту – на 4,0% (на 218,3 млн. дол.). Позитивне сальдо становило 4326,7 млн. дол. (у 2015 році позитивне – 4213,6 млн. дол.). Коефіцієнт покриття експортом імпорту склав 1,82 (у 2015 році – 1,76). Зовнішньоторговельні операції проводились із партнерами із 216 країн світу [3].

Таким чином, події останніх років в Україні сприяли перебудові української зовнішньої торгівлі, яка розпочалася в результаті глобальної фінансово-економічної кризи 2008–2009 років та прискорилося протягом 2014–2016 років і набула нових ознак, пов'язаних, насамперед, з гібридною війною, яка трансформувала російсько-українські економічні відносини.

На фоні цих подій в Україні відбулися певні зрушення в географії зовнішньої торгівлі не лише Росії, а й ряду інших держав. І якщо за останній період, на тлі різкого загострення двосторонніх політичних відносин, намітилися негативні зрушення у сфері російсько-турецького економічного співробітництва, то Україна у квітні 2017 року уклала Угоду про вільну торгівлю між Україною та Урядом Турецької Республіки. За підсумками 2016 року частка торгівлі з Туреччиною в загальному обсязі торгівлі України з країнами світу становила 4,2%. Сальдо торгівлі товарами у 2016 році було позитивним для України і становило \$1 млрд, при цьому до Туреччини експортовано товарів на \$2,1 млрд у 2016 році, імпортовано на \$0,17 млрд у 2016 році [4]. Підписання угоди 2017 року дало додаткові можливості, оскільки сторони взаємно зацікавлені у поліпшенні цих показників з допомогою Угоди про вільну торгівлю. Водночас, Україна внесла певні зміни до проекту Угоди з огляду на поточну економічну ситуацію в світі та практику стосовно зобов'язань сторін в чинних угодах про вільну торгівлю з іншими країнами.

Не можна не згадати і про занепокоєність у підприємницькому середовищі багатьох країн світу, пов'язану з потрясіннями на китайському фондовому ринку та подальшими перспективами розвитку китайської економіки, що посідає друге місце у світі за обсягами.

Торгівля України з Китайською Народною Республікою (КНР) є стратегічно важливим напрямом. За результатами 2015 року, серед наших торговельних партнерів КНР посіла 2-ге за обсягом товарообігу місце у світі та 1-е місце серед країн Азійсько-Тихоокеанського регіону. Відносини між країнами продовжують активно розвиватися: за 6 місяців 2016 року загальний товарообіг зріс на 0,8% у порівнянні з 2015-м

і склав \$4,3 млрд., при цьому експорт зменшився на 26,7% (\$1,4 млрд.) [5]. Однак, у 2017 році відбулося поглиблення українсько-китайського співробітництва, зокрема і у сфері туризму. Для цього у 2016 році Україна ввела спрощений режим оформлення віз для громадян КНР, які в'їжджають в країну з діловою або туристичною метою, у міжнародних аеропортах «Бориспіль» та «Одеса».

У березні 2017 року Верховна Рада України ратифікувала Угоду про вільну торгівлю між Україною і Канадою, однією з найбільших у світі індустріалізованих демократичних держав. Ця Угода відкриє безмитний доступ для українських експортерів до 98% ринків товарів. Водночас, з огляду на різний ступінь економічного та соціального розвитку сторони застосовуватимуть принцип асиметричності зобов'язань, що дозволить Україні адаптувати торгівлю з цією країною до нових умов. Відтак, Україна використовуватиме перехідні періоди до повної лібералізації імпорتنих мит. Скасування імпорتنих мит Канадою дозволить українським виробникам харчової, легкої, хімічної, нафтохімічної та машинобудівної промисловості отримати максимальні переваги на канадських ринках. З іншого боку Угода відкриє можливості для імпорту сировини та передових технологій, що сприятиме економічному зростанню. Згідно з прогнозами розрахунками впровадження в дію Угоди призведе до незначних втрат доходів Державного бюджету, зокрема від скасування ввізних мит приблизно на 1,2 млн. дол. США у перший рік дії Угоди. Водночас очікується, що у середньостроковій перспективі недонадходження будуть компенсовані за рахунок ПДВ, а також збільшення притоку прямих іноземних інвестицій. Ратифікація Угоди стимулюватиме українських виробників випускати конкурентоздатну продукцію, а це розширить діапазон експортних товарів, що у свою чергу позитивно вплине на економічний розвиток держави.

Ведуться переговори щодо укладення Угоди про вільну торгівлю між Україною та Державою Ізраїль. Сторонами досягнуто значного прогресу щодо взаємних домовленостей з доступу до ринків сільськогосподарських та промислових товарів та погоджені окремих розділів Угоди.

Якщо ж виокремлювати внутрішні причини трансформації вітчизняної зовнішньої торгівлі, то слід згадати про фактичне повне або часткове виключення з прямої участі в системі зовнішніх економічних зв'язків підприємств цілих регіонів. Ідеться про фактично анексований Росією Крим та окуповані теж за фактичної участі Росії райони Донбасу. Як приклад, експерти наводять порушення виробничого ланцюжка корпорації «Індустріальний союз Донбасу» (ІСД), якій на Донбасі належить Алчевський металургійний комбінат. Адже раніше ІСД безперешкодно частину продукції Алчевського металургійного комбінату продавав своїм польським заводам, а ті, після відповідної переробки, уже – кінцевим європейським споживачам. Значні перебої в роботі Алчевського металургійного комбінату через російсько-терористичну агресію на Донбасі негативно позначилися на експортній діяльності цього підприємства. На жаль, цей випадок далеко не

єдиний, хоча й вельми показовий. Таке насильницьке, тобто неекономічне, вилучення частини української економіки, через порушення усталених господарських зв'язків, позначилося також і на функціонуванні основної частини економіки нашої держави, включаючи і зовнішньоекономічну сферу її діяльності [1].

Для покращення економічної ситуації в країні у квітні 2017 року Міністерством економічного розвитку і торгівлі України було представлено на розгляд проект «Експортна стратегія України – Дорожня карта стратегічного розвитку торгівлі України 2017–2021».

Експортна стратегія України спрямована на посилення позицій українського виробника на світових ринках, дозволить об'єднати зусилля, мобілізувати ресурси та ефективно працювати над новими, кращими можливостями для українських експортерів, більш ефективною торгівлею та підвищенням престижу України у світі. Вона передбачає ряд моделей вибору ринків та окремих план дій для кожного з них, а також відображає можливості та перспективи українського експорту, націлені на розв'язання проблем українського бізнесу [6].

Головними напрямками зовнішньоекономічної стратегії України слід вважати: створення потужного експортного сектору, зміцнення і забезпечення конвертованості національної валюти, лібералізацію імпорту, здійснення закордонної підприємницької діяльності, формування розгалуженої системи зовнішньоекономічного менеджменту (банки, біржі, страхові компанії, консалтинг, аудит, лізинг і т. д.), гнучку податкову, ціннову, депозитну, кредитну, фінансову і валютну політику, що стимулює диверсифікацію експортно-імпорتنих операцій, поступову інтеграцію економіки в європейські і світові господарські об'єднання та організації, кадрове забезпечення зовнішньоекономічної діяльності.

Висновки і пропозиції. Таким чином, на стан зовнішньоекономічної діяльності України вплинули ряд внутрішніх та зовнішніх чинників, серед яких варто виділити військово-політичний чинник, який впливав на скорочення сукупної вартості експорту українських товарів навіть більше, ніж несприятлива для вітчизняних експортерів кон'юнктура міжнародних ринків. Трансформація української зовнішньої торгівлі як у галузевому, так і в географічному плані вже відбувається. Україна повинна використовувати на світовому ринку свої конкурентні переваги у сфері виробництва продовольства, однак при цьому вкрай важливо підвищувати у своєму експорті питому вагу продукції з високою часткою доданої вартості, особливо високотехнологічної продукції. Варто об'єднати діяльність бізнесу й держави щодо національної зовнішньоторговельної політики для подолання бюрократизму та введення механізму, що надасть можливість вирішувати всі розбіжності з міністерствами дистанційно, тобто електронно. Також необхідним є вдосконалення і запровадження гнучкої податкової, кредитної, валютної політики, що стимулює диверсифікацію експортно-імпорتنих операцій, зміцнення та забезпечення конвертованості національної валюти. Потрібно пам'ятати про підвищення

технічного рівня, впровадження енергетичних ресурсозберігаючих технологій, підвищення рівня механізації та автоматизації виробництва, залучення до управління підприємствами висококваліфікованих фахівців, науково-технічне й технологічне оновлення виробництва із забезпеченням його конкурентоспроможності

шляхом глибокої модернізації, зменшення ресурсомісткості за рахунок ефективного використання власних паливно-сировинних ресурсів. Для досягнень довготривалих успіхів у зовнішній торгівлі, вони повинні базуватися на зваженій стратегії міжнародної конкуренції відповідної національної економіки.

Список літератури:

1. Кулицький С. Питання трансформації української зовнішньої торгівлі на сучасному етапі. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nbuviar.gov.ua>
2. Зовнішня торгівля України товарами у 2016 році. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
3. Зовнішня торгівля України послугами у 2016 році. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
4. Україна та Туреччина завершили VII раунд переговорів щодо Угоди про вільну торгівлю. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.me.gov.ua>
5. У Києві відбувся Перший український Форум Шовкового шляху [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.me.gov.ua>
6. У Верховній Раді відбулося обговорення проекту Експортної стратегії України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.me.gov.ua>

Ковальчук Т.Г.

Киевский национальный университет культуры и искусств

ОЦЕНКА СОСТОЯНИЯ ВНЕШНЕЭКОНОМИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ И СОЗДАНИЕ БЛАГОПРИЯТНЫХ УСЛОВИЙ ЕЕ РАЗВИТИЯ В УКРАИНЕ

Аннотация

За последний период в результате оккупации Крыма, военных операций на востоке Украины и неэффективных экономических реформ произошли негативные сдвиги в экономике страны. Такая ситуация осложнила международные связи между многими партнерами, которые складывались на протяжении десятилетий и побудила украинские предприятия к поиску новых рынков сбыта. Для этого была выработана экспортная стратегия страны, направленная на усиление позиций украинского производителя на мировых рынках, что позволит объединить усилия, мобилизовать ресурсы и эффективно работать над новыми, лучшими возможностями для украинских экспортеров, более эффективной внешнеэкономической деятельностью и повышением престижа Украины в мире. В статье раскрыты существенные характеристики внешнеэкономической деятельности, выделены ее особенности в условиях нынешнего экономического и политического кризиса, проанализирована динамика и структура внешнеэкономической деятельности в украинской экономике как в целом, так и по региональному, отраслевому и географическому распределению. Определено, что в стране существенно изменилась ориентация экспортно-импортной деятельности, обоснованно факторы, имеющие определяющее влияние на формирование приоритетов внешнеэкономической деятельности с точки зрения обеспечения стратегических интересов государства, определены дальнейшие шаги и перспективы улучшений внешнеэкономической деятельности.

Ключевые слова: внешнеэкономическая деятельность, интеграционные процессы, международной связи, предприятия, экспорт, импорт, страны-партнеры.

Kovalchuk T.G.

Kyiv National University of Culture and Arts

FOREIGN ECONOMIC ACTIVITY STATUS ASSESSMENT AND CONDUCTIVE CONDITIONS ARRANGEMENT OF ITS DEVELOPMENT IN UKRAINE

Summary

During the last period, as a result of the occupation of the Crimea, military operations at the east of Ukraine and inefficient economic reforms, there have been negative changes in the country's economy. This situation complicated the international relations with many partners that were developed over decades and prompted Ukrainian enterprises to search for new sales markets. The country's export strategy was developed for this purpose, it's aimed at strengthening the position of the Ukrainian producer in the world markets, which will allow to join forces, mobilize resources and effectively work on new, better opportunities for Ukrainian exporters, more efficient foreign economic activity and increasing Ukraine's prestige in the world. The article reveals the essential characteristics of foreign economic activity, defines its features in the current economic and political crisis, analyses the dynamics and structure of foreign economic activity in the Ukrainian economy as a whole, and by regional, sectorial and geographical distribution. It is determined that the orientation of export-import activity has changed significantly, factors that have a determining influence on the formation of priorities of foreign economic activity in the context of ensuring the strategic interests of the country have been substantively determined, further steps and prospects for improving foreign trade have been determined.

Keywords: foreign economic activity, integration processes, international communication, enterprises, export, import, partner countries.